

Leven tot elke prijs

Kristina Sandberg

Leven tot elke prijs

Vertaald uit het Zweeds door
Jasper Popma en Wendy Prins

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

De uitgever ontving voor deze Nederlandse uitgave een subsidie van
Swedish Arts Council

Oorspronkelijke titel *Liv till varje pris*. Uitgeverij Norstedts, Zweden 2014

© 2014 Kristina Sandberg

© 2015 Nederlandse vertaling Jasper Popma en Wendy Prins /
Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Omslagbeeld © AB Almquist & Cöster, Helsingborg

Omslagontwerp Lotta Kühlnhorn. Bewerkt door image realize

Foto auteur © Maria Annas

NUR 302

ISBN 978 90 468 1915 9

www.nieuwamsterdam.nl/kristinasandberg

ZATERDAG 8 MAART

[...] Bezig blijven is essentieel. En inmiddels merk ik tot mijn genoegen dat het zeven uur is; en dat ik eten moet gaan koken. Schelvis en saucijzen. Ik geloof waarachtig dat je op schelvis en saucijzen vat kunt krijgen, domweg door ze op te schrijven.

Ach ja, ik zal dit humeur te boven komen. De dingen gewoon laten komen zoals ze komen. Nu eerst de schelvis bereiden.

Uit: *Schrijversdagboek II, 1933-1941* van Virginia Woolf,
uit de dagboek aantekening van 8 maart 1941.
Gebaseerd op de vertaling van Joop van Helmond.

Ik weet wat ik haar ga zeggen als ik bel. Herhaal in stilte de gedachte die mij vol geraakt heeft terwijl de telefoon aan de andere kant overgaat – toch hebben we het tijdens het gesprek over andere dingen. De thuiszorg-medewerkers, de meisjes die elke dag komen zijn zo aardig voor haar, en verder de verhalen over haar vriendinnen en hun volwassen, ouder wordende kinderen... *als u en opa elkaar niet ontmoet hadden was ik er niet geweest*. Het is misschien banaal, maar er is haast bij. Ze is dit voorjaar niet goed geweest, moest met spoed naar het ziekenhuis, maar is weer thuis. Ik luister niet echt meer naar wat ze vertelt. Wacht op een pauze, stilte. Zeg snel dat ik ergens over heb nagedacht.

Als u en opa elkaar niet ontmoet hadden was ik er niet geweest.

Haar stem krast, ze zegt dat ze dat steeds heeft, dat ze niet kan slikken, de maagmond is te klein, of was het een breuk? Ik herhaal wat ik net zei. Opnieuw die stilte. Dan alleen een hees lachje in de hoorn. Of hoest ze weer?

Stockholm, 1953

Als iemand verdwenen is, wanneer neem je dan contact op met de politie? Maj weet het niet. Ze staat in de nette, anonieme hotelkamer met de dubbele gordijnen – de zware gesteven beige van gebloemd cretonne plus de dichtgetrokken witte vitrages – zijn ze wat gelig van de nicotine? *Nu ben je weduwe.* Nee! *Tomas komt zo.* Zacht geruis van de waterleiding – een nachtbraker is nog wakker. Even voor enen. *Ga naar bed, Maj. Rust een poosje.* Ze kan nu toch niet slapen. Kan zich er zelfs niet toe zetten tegen het hoofdeinde te gaan zitten. Hoort ze haar hart bonken? Het plakkerige gesmak van haar tong tegen het gehemelte. Haar tanden. *Drink een glas water.* Dat zal ze doen. Een koud glas water halen bij de kraan in de badkamer. Dan klinkt er geklop op de deur. Een ritmisch roffeltje. Ze haast zich ernaartoe, doet open. Lasse en Anita. Als kleine kinderen in pyjama en nachtjapon – ze lijken zo veel jonger dan hun elf en net veertien jaar – is papa al terug? We kunnen niet slapen... Maj schudt haar hoofd. Zegt dat ze wel bij haar mogen komen. Dat zij ook wakker is. Ze haalt de spreid van het tweepersoonsbed, slaat beide dekbedden open, waarop Lasse meteen op het matras begint te springen zodat de veren doorbuigen – ze had Anita en Lasse zich toch maar gereed laten maken voor de nacht – misschien was het dom van haar om ze naar hun eigen kamer te sturen om daar te gaan slapen. Ze wilde alles graag normaal laten lijken. Hun het vertrouwen geven dat papa gauw terug zou zijn. *Als hij al komt.* Hou op, Lasse – en hij stopt met springen zodra Anita er iets van zegt. Maj gaat in de leunstoel zitten – moet ze de lamp op het bureau echt aan laten – ga nu slapen, maant ze hen, ze pakt een sigaret, strijkt een lucifer af. *Wees zuinig met de sigaretten, wat doe je als ze op zijn?* Ze heeft niet eens genoeg contanten voor een pakje rookwaar. Snel drukt ze hem uit in de asbak, stopt de amper gerookte sigaret terug. *Tomas is in elkaar geslagen. Beroofd van zijn portefeuille. Ligt ergens gewond zonder dat ze zijn identiteit kunnen achterhalen.* Misschien lopen mensen hier wel gewoon langs iemand die mishandeld is. Of? Wat zou anders de reden zijn dat hij haar en de kinderen alleen op een hotelkamer in de hoofdstad achterlaat?

Pas als ze gaat verzitten in de leunstoel, merkt Maj hoe hard ze haar dijnen tegen elkaar drukt. *Adem. Ontspan.* Lacht ze even? Ze slaat opnieuw haar ene been over het andere, haakt haar voet achter haar enkel. Ze heeft geen rijbewijs, geen geld voor eten, treinkaartjes... heeft hij gezorgd dat ze in de buurt van haar oudere zus is – *hij heeft hen toch niet helemaal*

*meegenomen naar Stockholm om zich op zijn vijftigste verjaardag van het leven te beroven? Kalmeer nu! Zei ze dat hardop? Haar vingertoppen, de vochtige kou als ze haar handen in haar schoot vouwt. Nu slapen ze waarschijnlijk. Allebei. In elk geval Lasse. Misschien dat Anita net doet alsof. Anita die altijd al zo bang is dat hen iets overkomt! *Lieve god, laat Tomas terugkomen.* Tegelijkertijd – de politie zou waarschijnlijk moeten lachen als Maj vannacht zou bellen. *Hoor 'ns, misschien is-ie op je uitgekeken.* Eigenlijk morgen pas, morgenochtend, kan ze hem als vermist opgeven. Dan moet ze contact opnemen met Ragna. Of het hotelpersoneel om hulp vragen. Zij kunnen ongetwijfeld het nummer van dokter Bjerre opzoeken. Hij zal daar toch niet in hypnose zijn gebleven... Als Tomas voor een tram is gestapt... zou men zijn identiteit dan niet aan de hand van zijn rijbewijs weten te achterhalen en contact opnemen met de familie in Örnköldsvik en haar op die manier hier vinden... in het hotel? Maj komt overeind – ze heeft het koud zo vlak bij het raam – knipt de bureaulamp uit. Dan loopt ze op de tast naar de badkamer. Ze plast in het donker. Wil haar gejaagde gezicht niet in de spiegel zien. Alleen vlug even haar mond spoelen met kraanwater, en een koude plens in haar gezicht. Ze trekt geen nachtpajon aan, maar het is wel beter om even te gaan liggen, naast Anita in bed te schuiven al is het krap. Ook haar schoenen aanhouden? Hoe laat – bijna half twee. Wat zal Ragna zeggen als Tomas' verjaardagsfeest morgen niet doorgaat? *Hij zit in de kroeg te drinken. Hij ligt verdronken in het water van Strömmen. Hij...**

Dan dommelt ze weg – ontwaakt – het snelle kedoenk van haar hart – daar is het gerammel weer. Een sleutel in de deur. Tomas – of de portier van het hotel... Het lichtknopje van het bedlampje –

Ben je nog wakker?

Tomas...

Ze strijkt met haar handen over haar gezicht, over haar haar. Gaat rechtop zitten, maar durft niet op te staan. Haar benen – Maj ziet ze haast verslappen – *ik was zo bang, Tomas!* Het licht van het wandlampje bereikt hem net niet, de geluiden als hij zijn jas aan het knaapje hangt, langzaam wordt zijn gestalte zichtbaar, hoe hij zich bukt om zijn schoenen uit te doen. De sigaret – nu mag ze roken. Een hele, genotvolle sigaret – rook uitblazen, kramp... ze hoort het geklater tegen het porselein van de wc, dan wordt er doorgespoeld... Ze is zo opgelucht dat hij terug is dat ze niet in staat is boos te worden. Hoewel er zo veel is waar ze verdrietig, verontwaardigd en verbolgen over zou kunnen zijn. *Razend, furieus, woedend* – nu is hij terug, de verjaardag in Skansen gaat door. Langzaam zakt de spanning weg uit haar schouders, nek, kaken. Weer bloed naar haar handen, voeten. Ze hoeft haar zuster en Edvin morgen niet te bellen om hun te vragen haar en de kinderen te helpen terug te komen in Örnsköldsvik. En ze hoeft de portier van het hotel niet lastig te vallen, geen gedoe met geld – want ze weet niet eens of Tomas de kamer vooruit had betaald. *Ik hoef je niet als vermist op te geven, verdwenen.* De deur van de badkamer glijdt open – Tomas, wat is er gebeurd? Ik dacht... *dat je dood was.*

Hij draalt in de duisternis bij de kapstok. Zoekt hij iets in zijn jaszak? Een luid smakkend geluid, Lasse gooit een arm opzij, slikt speeksel door. Maar hij slaapt – Anita ligt met haar rug naar haar toe, doodstil.

Alleen bier, zegt Tomas dan. Binnensmonds? Nee, vrij duidelijk, maar zacht. Als hij naar het bed komt, kan ze echter niet bepalen of hij recht loopt of met zijn handen zijn evenwicht moet bewaren. Vlak voor haar blijft hij staan, haalt zuchtend adem.

Luister... Het was niet zoveel... ik begrijp best als je het niet gelooft... ik zweer het, echt waar.

Ze mochten bij mij slapen... Tomas knikt. Ik durfde niet naar het hotel te komen toen ik het eenmaal verbruid had. Wilde het... uit mijn bloed krijgen. Maj drukt de sigaret zorgvuldig uit in de asbak. Dan komt ze overeind. Hij ruikt naar bier. Misschien zweet, rook. Ik heb alleen maar

rondgewandeld, vervolgt hij. De Götgatan, Ringvägen, Hornsgatan, Västerbron, Kungsholmen, Klara... je had moeten zien hoe mooi Stockholm in de voorjaarschemering is! Toch trekt er een vluchtige grimas over zijn gezicht, hij onderbreekt zichzelf door snel een hand op zijn mond te leggen. *Wat heb je vannacht gedaan, Tomas?* Maar Bjerre – nu lacht hij even – hij was mij vergeten, en had geen tijd voor mij... Maj, ik stond daar als een idioot... en toen was ik zo vreselijk overstuur dat ik niet zo bij jullie aan wilde komen. Ik had Bjerre nu echt nodig gehad, Maj.

Morgen laten we het bad vollopen, zegt ze. Dan beginnen we opnieuw met frisse moed, Tomas. Het is hoe dan ook je verjaardag.

Daarna zet ze aspirine klaar. Zowel voor Tomas als voor zichzelf. Zwijgend drinken ze het in water opgeloste poeder op. Ze veegt haar mondhoek af met de rug van haar hand.

Vannacht moet je de kamer van de kinderen nemen, ik slaap hier met hen. Ze zijn al genoeg geschrokken... Toch volgt ze hem naar de andere hotelkamer met zijn nachtkleding en necessaire, herhaalt dat de kinderen hier niet alleen durfden te slapen... ze hebben het geprobeerd maar kwamen om een uur of één bij mij.

Hij laat zich op het bed zakken, strijkt met zijn vingers over zijn voorhoofd, langs de haargrens. Probeert hij haar nog iets te zeggen?

Ga meteen naar bed, Tomas. Maar trek eerst je pyjama aan zodat ik je pak kan uithangen en afborstelen... We moeten je verjaardag zien te doorstaan, daarna gaan we zo snel mogelijk naar huis.

Maj – voor ze wegloopt zegt hij zacht haar naam. Maj – dank je wel. Ze knikt. Trekt de deur achter zich dicht. *Dit krijgt hij van mij. Dat ik ervoor zorg dat hij in bed komt.*

Tomas, bleek, maar beheerst – hij heeft immers maar een paar uur geslapen – ze zal het er niet over hebben. Niet vandaag. Heeft er nu geen woorden voor – hoewel de kinderen vragen stellen als ze wakker worden in het grote tweepersoonsbed en Tomas in ochtendjas en pyjama in de leunstoel bij het raam zien zitten. Papa, zegt Lasse, net wakker maar opgelucht – waar was u nou, papa – er was iets gebeurd, en toen moest ik even alleen zijn, dat was dom van me, sorry... De cadeaus, ze halen de cadeaus tevoorschijn, trillen zijn handen een beetje als hij de pakjes opent? Maj ziet hem worstelen met de touwtjes, het papier – zijn stem klinkt dik als hij zijn dankwoorden herhaalt, dank jullie wel voor de sigaar en de chique hoed. Algauw wordt er op de deur geklopt – ze krijgen het ontbijt op de kamer, dat was al voor de verjaardag besteld toen Tomas het hotel boekte. Maar als je geen trek hebt – Maj niet en Tomas evenmin – de wenskaart en de Zweedse vlag in miniatuur op het serveerkarretje – verse kadetjes, de eieren in een servet gewikkeld, marmelade, kaas, boter, haring – niemand raakt de haring aan – donker brood, metworst – eet, kinderen, zegt Maj, dan houden we het vol tot het diner in Skansen. *Was je echt van plan om ons te verlaten?* Ze moet iets eten. In elk geval koffie drinken. Zelfs wafelharten met suiker of jam staan haar tegen – alsof ze vannacht heeft kunnen slapen, nee – ze lag wakker naast Anita, op een dag als deze wil je mooi zijn, koud water kan helpen, en schijfjes komkommer, uitgeknepen theezakjes tegen wallen onder je ogen. Misschien kan ze nog even met komkommer op haar oogleden liggen voor ze op pad gaan...

Ze pakt niet haar nieuwe pumps, hoewel ze ze geprobeerd heeft toen Tomas weg was – te hoge hakken, ja, die schoenen zijn alleen voor korte stukjes bedoeld – taxi in, uit... Ragna, Edvin en de jongens komen met de tram naar Djurgården, maar ze sluiten zich pas vlak voor het diner in Solliden aan, konden vandaag niet samen met hen Skansen bekijken, hebben hun drukke leven in Abrahamsberg. Als de kinderen maar niets zeggen. Niet aan tante Ragna en oom Edvin vertellen dat papa weg was. Anita begrijpt het – waarom zou ik dat tegen hen zeggen? – maar Lasse, Lasse wil niets beloven – misschien wil hij opscheppen tegenover Gunnar en Björn – gisteren waren we papa kwijt... nee, dat is toch niet iets om over op te scheppen. Kom, we gaan lopend, zegt Tomas en hij klinkt weer als vanouds, Skansen is hier vlakbij.

Strandvågen, het water, de gure kou van de net ijsvrije zee – Maj houdt Tomas' arm vast, ze zijn zeker niet de enige toeristen, maar ze voelt geen vreugde omdat ze hier loopt. Louter opluchting, dat ze niet in een van die herenhuizen bij de elite woont, eigenlijk hebben ze geluk dat ze in het overzichtelijke Örnköldsvik wonen. Wil je niet bij Svenskt Tenn kijken? Er hangt een sierlijk uithangbord, Maj schudt haar hoofd, we hebben alles wat we nodig hebben, zegt ze, we hebben zo veel nieuw gekregen bij de verhuizing. En het is niet mijn vijftigste verjaardag maar die van jou. Ze moet er niet aan denken om tegenover een deftige winkelbediende te staan, die wellicht zou ruiken dat Tomas naar bier stinkt, en zij... ze heeft een nare smaak in haar mond, van slaapgebrek, maagzuur... Kom, we gaan voor de kinders naar Skansen – wat praat ze opeens plat – voor zeehonden en zeeleeuwen zijn ze toch nog niet te groot. Ja, ze haakt bij hem in en laat niet meer los, het heuvelachtige terrein op en af – ze onderscheiden zich op het oog niet van de andere huiverende toeristen, maar hebben zich niet op dit weer gekleed. Koffie en gebak bij Högloftet om papa's verjaardag te vieren. Koude handen warmen aan een kop. Lasse en Anita krijgen slagroom in hun warme chocolademelk. *Waar moeten ze het over hebben als ze niet kunnen zeggen hoe bang ze waren toen Tomas weg was?* Tomas maakt grapjes, laat een extra kan koffie komen – ja, Maj heeft ook koffie nodig, al loopt ze het risico te gaan trillen – het hoofd klaren. *Wil Tomas er een dubbele borrel bij,* zo ja, dan laat hij dat niet blijken. *En jij dan, Maj?*

Eindelijk is het tijd voor het diner – ze hebben het uitzicht bewonderd, Slussen en Stadsgårdskajen gezien, Danvikstull, Lasse wilde dolgraag naar Gröna Lund en anders had hij natuurlijk in de draaimolen gemogen en pijltjes mogen gooien of wat je verder niet allemaal in dat pretpark kunt doen – is het eigenlijk al open – van de zomer misschien, maar nu is het papa's verjaardag en morgen gaan we alweer naar huis... Daar komen eindelijk haar zuster, zwager, neefjes – toch omhelzen ze elkaar niet. Dat doe je niet. Tomas geeft een hand. Björn en Gunnar, net zo lang als hun ooms – kom, we gaan naar binnen, we gaan naar binnen – welkom. Ze gaan het restaurant binnen, Maj en Ragna bezoeken het damestoilet, een kam door het haar, de jurk mooi gladstrijken – Edvin in blazer. Ragna draagt een vrij laag uitgesneden zwarte jurk met goudbrokaat – een korte bolero erover – het staat goed, een beetje gewaagd, Ragna die zich altijd over haar grote borsten beklagt en ze toch accentueert. Nu moet Maj haar blik losmaken van het diepe décolleté, de spleet... Maj had verwacht dat

Ragna ingetogener gekleed zou gaan – zelf draagt ze de stippeltjesjurk met boothals, die later zo typisch voor de jaren vijftig zal worden – een verrukkelijke jurk, vindt Tomas, die het anders meer waardeert als ze in het zwart gekleed gaat. Ze krijgen een tafel toegewezen, het diner is al besteld – Ragna, Edvin en zij krijgen wijn – Tomas niet, de kinderen niet – nee, ook Gunnar die al bijna zeventien is, niet – je zou je kunnen voorstellen dat Tomas Maj plotseling toefluistert dat hij het nu wel aankan, wijn of bier, een glas of twee, drie bij het heerlijke eten... wat krijgen ze eigenlijk? Maj heeft geen zin in eten. *Ze moesten eens weten dat je vannacht door de stad zwierf*, Tomas, hij neemt melk, ja, Ragna's jongens en de kinderen – ze willen allemaal ijskoude melk. Wat hebben Ragna en Edvin bij zich voor Tomas? Een mooi fotoboek over de hoofdstad die een groots jubileum viert – wat een cadeau... Tomas wordt blij – Tomas houdt van Stockholm, Stockholm is een schitterende stad zegt hij vaak. Het moet wel duur zijn geweest, als dunne dichtbundeltjes soms al bijna twintig kronen kosten.

Nu lijken Björn en Lasse te ontgooien. Ze vragen of ze na het dessert – ijs met ananas, chocoladesaus en opgespoten slagroom – van tafel mogen, het gebouw verkennen, op ontdekkingsstocht, het nieuwe extravagante restaurant dat ze tijdens het diner allemaal geroemd hebben, zulke mooie grote ramen en het uitzicht over het water, Södermalm – Ragna en Edvin lijken nu toch wel trots op het feit dat ze Stockholmers zijn – lastiger voor Anita, om met Gunnar te moeten praten. Aan tafel heeft ze haar bril niet op, die gaat voortdurend op en af, maar vóór het diner zei ze tegen Maj dat ze hem tijdens het eten heus niet op hoeft, ik ben immers bijziend. En zo gek om Gunnars zware Stockholmse accent te horen, Ragna noch Edvin praat zo, zij komen uit Jämtland en Edvin heeft gezworen zijn moedertaal nooit op te geven... *Mogen we nu naar huis?* Morgen. Tomas zal rijden, helemaal naar Örnköldsvik. Hoewel ze in Söderhamn zullen overnachten. Konden ze maar vast in de auto gaan zitten, weg van dit alles.

Maar dan komt er koffie. Tomas staat erop dat Edvin een cognac neemt, en Ragna en Maj moeten een lekkere likeur proberen – Ragna wordt wat giechelg en Edvin wil met zijn zwager over de zaak-Rosenberg discussiëren. *Ik dacht vannacht dat ik weduwe geworden was, Ragna, wat had ik dan met mijn leven aan gemeeten?*

De zware weerstand van de deur – daarna de welbekende lucht in het trappenhuis, de kalkstenen vloer, de smeedijzeren trapleuning en dan een koele – vertrouwde – geur van... beton? Etensluchtjes van de familie Wikman, of heeft de huismeester helemaal bovenin gebraden gehakt? Mevrouw Kallander zal zich wel afvragen waarom ze eerder terug zijn. Tomas wil alle bagage sjouwen, maar Maj kan niet snel genoeg boven zijn en draagt haar koffers zelf. *Thuis*. De geur in hun appartement – valt wel mee – een beetje bedompt natuurlijk, want van Tomas mocht ze zelfs achter geen raampje op een kier laten – er kan kou komen, vorst, het is immers april – maar nu schuift ze de wandelschoenen in de helverlichte hal van haar voeten – Tomas vindt de gloeilamp te sterk, maar Maj wil goed kunnen zien, ook daar waar geen raam is. De post, *Örnsköldsviks Allehanda*, ze raapt alles voor Tomas bijeen – stapels gelukstelegrammen en felicitaties – *en wij knepen er gewoon tussenuit*... Een vluchtige blik in de vergulde spiegel boven tante Tea's hardhouten ladenkast in de hal – leren handschoenen, mantel, hoed – bleek – ze loopt op kousenvoeten over de zachte vloerbedekking, de hoogpolige kleedjes, het Perzische tapijt in de woonkamer, knipt de wandlampjes aan, de staande lamp bij Tomas' clubfauteuil naast de open haard – dan zet ze de balkondeur wijdopen. *Wat heb je het hier toch mooi gemaakt, Maj, gezellig!* Loopt door naar de lampjes in de erker bij de eettafel voor het raam, dan de plafonnière boven de eethoek, de slaapkamer – zet ook daar het raam open – hangt er een rooklucht? Toch heeft ze schaaltes met azijnwater neergezet om de ergste sigarettengeur te verdrijven – de tabakslucht – Tomas' pijp... De keuken. Haar werkkeuken met het glanzende aanrecht, de koelkast en de provisiekast met een ventilatieopening op het noorden. Het fornuis, de kastjes. Ze moet ook nog uitpakken – haar mantel en handschoenen uittrekken – maar eerst het water laten lopen tot het goed koud is – drinken. Een muffe lucht uit de afvoer? – nee, niet nu ze maar een paar dagen weg zijn geweest – gelukkig heeft ze eraan gedacht deze week de waskelder te reserveren. In Sundsvall zijn ze gestopt om wat voor de broodmaaltijd te kopen, vanavond moet griesmeelpap maar volstaan, misschien kan ze thee zetten en een paar eieren bakken. Lasse roept dat hij uitgehongerd is – rustig aan, ik moet eerst jullie vieze kleren uitzoeken. Ze opent de koffers in de hal, sorteert het ene kledingstuk na het andere – hangt uit wat gelucht moet worden – de toiletartikelen terug

naar de badkamer, *ik wil nooit meer naar Stockholm*, de dunne huid onder haar ogen – donker. Vannacht moet ze goed slapen, neemt ze zo nodig zowel broom als veronal.

Dit is moeilijk. Hoe is de thuiskomst voor hem? Natuurlijk wil Tomas niet met de mislukking in Stockholm te koop lopen. Dat hij... *doodsbang* is. Dat zijn niet Tomas' woorden. Niet in nuchtere staat. Hoe hij daar als een idioot bij dokter Bjerre in de praktijk staat. Dat is het beeld waar hij zich in vastboort – de wezenlijke kern van het gevoel. Keer op keer. Liefst wil hij zijn oren dichtdoen, zijn ogen sluiten. En heel in de verte hoort hij Maj rommelen in de keuken. Hij moet nog zo veel regelen! Nog maar een paar weken, dan zal hij naast Karl-Magnus Agrell moeten werken. Onder? *Naast, Tomas*. Is dat echt zeker? En dan verbruist hij het zo, ligt in de slaapkamer onder een deken met misselijkheid als excuus. Dat hij tijdens de reis misschien griep heeft opgelopen. Was de ontkenning maar groter geweest. Het zelfbedrog. Kon hij het maar wegwuiven – hij nam een paar glaasjes om zijn vijftigste verjaardag te vieren en in grote lijnen liep het allemaal prima. Kan Maj haar mond niet houden? Voortdurend heeft ze iets op het hart en roept vanuit de keuken of eethoek naar hem. Praat terwijl hij naar het nieuws op de radio luistert – trekt hem eruit – omhoog – waar hij niet wil zijn. Natuurlijk voelt hij de enorme schuld – alle dank die hij haar verschuldigd is – ze heeft hem niet eens uitgescholden. Nu staat ze in de deuropening, zegt dat Julia en Tyko hun buitenhuis opnieuw laten schilderen, Titti belde net om het te vertellen – Titti wil je verjaardag absoluut vieren – ik heb gezegd dat dat moet wachten tot de Agrells gearriveerd zijn – maar wat vind jij, zullen we een feest geven... Eigenlijk is het alleen maar een rauw gevoel. Immuun voor invloed van buitenaf. De slapte in zijn benen. De hartkloppingen – dat hij nergens toe kan komen. De buikpijn – stekende aanvallen – daartussendoor zeurend, niet te negeren. Het zweet dat hem plotseling uitbreekt. De kou. Nu eens de noodzaak om in elkaar te kruipen onder de deken, dan weer de drang om te lopen. Om de tonen, de woorden, de zelfverachting te verdringen...

Kan hij van tafel gaan zonder te wachten tot de anderen hun bord leeg hebben? Hij moet alleen even de stad in om een krant te kopen. Ligt het aan Maj? Dat hij de intensiteit van haar gepraat niet verdraagt? Al die vragen – hij is nu echt niet in staat om over schilderbeurten na te denken. Als de samenwerking met Agrell niet lukt. *Als het allemaal in de soep loopt*. Maj vraagt Lasse de kan aan te geven en zegt dat Titti van de zomer een heel nieuwe keuken krijgt... hij legt zijn bestek naast elkaar – verdorie –

Georg zit immers in de bouw. Dat is toch een verschil. Het pijnlijkste van alles – dat Anita en Lasse zich onttrekken – *mentaal*. Stil worden zodra hij bij de maaltijden aanschuift – hem zwijgend opnemen. Vooral Anita. *Ze kijkt dwars door me heen.*

Om dan gewoon even een ommetje te maken. Een avondkrant kopen, een pakje sigaretten. Langs de slijter gaan. Het is zo makkelijk als wat. *Ik doe het om me staande te houden. Om vandaag, morgen, te overleven. Alleen daarom.*

Nee – hij is er niet. Als ze het bedlampje aanknipt, ziet ze dat het bed onaangeroerd is, de spreid nog net zo strak en glad als toen ze het vanmorgen had opgemaakt. Slaapt hij op de bank? Op kantoor? Klaarwakker, en tegelijk zo moe. *Je moet gaan kijken.* Ja, haar voeten op het geweven kleedje tussen hun bedden in, onwillekeurig trekt haar hand de omhooggekropen nachtjapon over haar dijen omlaag. Een slok water uit het glas op het nachtkastje. Dan naar de wc, helemaal achter in de gang. Ze kan natuurlijk niet naar het gastentoilet in de hal gaan als ze niet wil dat Tomas en de kinderen daar onnodig gebruik van maken. Lasse en Anita lijken allebei diep in slaap. Al zei Lasse vlak voor ze bij hem het licht uitdeed dat papa er wel heel lang over deed om sigaretten te kopen, en Anita vroeg Maj haar te wekken als papa terug was – ook al is het na middernacht, mam. Toiletbezoek in de nacht, snel even de handen afspoelen, ze heeft geen puf om ze in te zepen. Als haar ogen aan het duister gewend zijn, ziet ze dat de woonkamer en eetkamer in diepe rust zijn. Wat ze al wist – Tomas is er niet. Zal ze weer naar bed gaan? Ze gaat aan de keukentafel zitten, strijkt een lucifer af, steekt een sigaret op. Ze rookt anders nooit 's nachts, dat doet ze anders nooit. Moet ze de stad in gaan om te zoeken? Nee. Dat wil ze niet. Niet de lentenacht in – misschien wordt het over een uurtje al licht – maar ze gaat niet naar buiten.

Ze heeft niet goed kunnen achterhalen wat dokter Bjerre gezegd heeft, waardoor Tomas zo van slag is geraakt. Hij heeft alleen maar aangegeven dat hij er wat tegen opziet dat de Agrells de laatste dag van april komen. Op de Dag van de Arbeid zullen ze de fabriek wellicht inspecteren, als de arbeiders er niet zijn. Maar om dan de stad in te gaan – want nuchter is hij nu niet. Branderige ogen, een droge mond, het gevoel dat het niet meer gaat. Toch moet je het maar volhouden, volhouden. Bijna iedereen moet dat. *Ook de drankzucht van echtgenoten?* Met midzomer moeten we maar iets voor de familie organiseren, zei Maj toen Tomas de gelukwensen en kaarten doornam. Zo iets moet ze toch kunnen zeggen zonder dat hij meteen naar de fles grijpt? Nu is ze niet bang zoals in Stockholm. Niet voor zijn leven. *Maar wel voor het toekomstige bestaan van jou en de kinderen?* Als hij samen met Agrell de firma moet leiden, kan hij zo niet doorgaan. En haar elke nacht uit haar slaap houden – als ze niet gauw een goede nacht draait, wordt ze misschien ernstig ziek. *Geef hem de wind van voren. Zeg hem waar het op staat.* Helpt dat? *Ga bij hem weg.* Hoe moet ze zich dat voorstellen?

Hoeveel dagen drinkt hij al? Een week. Langer? Tien dagen misschien. Op 30 april moet je broodnuchter zijn – de Agrells zijn er bijna. Of moeten we het dag voor dag bekijken... Voor Maj zijn deze dagen eindeloos, lang... Voor haar echtgenoot wellicht nog langer? Dat is een schrale troost, Maj moet ze niettemin doorstaan. Tomas heeft zijn verstopplekken – dat hij zelfs in Majs huis verstopplekken weet te vinden – het is in elk geval beter dat je hier blijft dan dat je door de stad doolt. Ja, ze heeft hem verboden de deur uit te gaan. Hij heeft wat hij heeft en als dat op is, is het voorbij. Hij volgt zijn eigen ontwenningsskuur, Maj durft niets door de gootsteen te spoelen. Geheelonthouding, delirium – ze kan onmogelijk weten hoeveel je precies gedronken moet hebben om een delirium te krijgen als je abrupt stopt. Ze kan hem echter niet voortdurend in de gaten houden. Het dagelijkse leven met alle boodschappen, wastijden en maaltijden gaat gewoon door. Uitnodigingen voor koffiekranstjes slaat ze af – schuift het op een hardnekkige hoest sinds de laatste winterverkoudheid. Anita en Lasse – als het ware verstomd. Godzijdank gaan ze elke ochtend naar school. Anita zou net als Lasse 's avonds bij klasgenootjes moeten blijven, maar ze komt meteen uit school naar huis, vraagt zachtjes aan Maj of het al wat beter gaat met papa. Hij doet niet naar tegen hen, behalve als het nare de vorm aanneemt van kleffe sentimentaliteit... hoe miserabel hij is. Slecht. Waardeloos. Gaandeweg woorden als *wat een ongelooflijke loser* – maar dat is pas in een latere tijd. *Tomas! Je hebt werk, we hebben een ruime woning, een buitenhuis, een boot en een auto. Brood op de plank, de kinderen kunnen netjes gekleed gaan.* Er is geen sprake van een daadwerkelijk vallen... Alleen van zelfmedelijden, hoefde ze zijn smeekbeden maar niet meer aan te horen – al begrijpt Maj hem misschien wel. Dat verlangen om alles los te laten. *Zullen we samen vallen?* Drinkend door het leven gaan – alles in een waas, in een roes beleven. Ja, want ook Maj kan de wurggreep voelen, de gejaagdheid – door, door, door moeten, gemakzucht, afkeer, weerstand niet de overhand laten krijgen – altijd terugslaan, je staande houden.

En dan de voorjaarszon erop. Zelfs in de hoeken van de badkamer onder het plafond zit spinrag. Hoog tijd om de afvoer schoon te maken, putjes van haren en huidresten te ontdoen. Tomas zit het overgrote deel van de tijd in de slaapkamer, met de gordijnen dicht. Maj neemt niets, ook niet

na een lange dag, als Tomas ten slotte snurkend slaapt. *Niet jij ook, Maj.* Hoewel de cognac lokt – alleen om tot rust te komen. Sommigen doen één of twee eetlepels in warme melk. Tomas heeft het broom en het veronal allebei opgemaakt. Is het wel verstandig om daar bier bij te drinken? Daarom misschien deze extra energie om op te ruimen – om dingen aan te pakken die zelfs zij de afgelopen jaren heeft laten liggen – omdat het niet lukt om op een andere manier te ontspannen. De lade met recepten uitzoeken, de naaidoos, in één moeite door meteen even losse knopen en lussen aan broeken, mantels, blouses, vesten, jaszjes zetten... het wollen goed wassen zodat het voor volgende winter echt schoon is. Dat neemt ze anders altijd mee naar de kust om het daar te doen – het ruikt zo heerlijk als de wol tussen de lijsterbessen aan de lijn te drogen heeft gehangen. Spuugt hij ook? Misschien. Karl-Magnus komt algauw.

Maar op een ochtend, als Lasse en Anita zich naar school hebben gehaast, wil Tomas thee en een kadetje. En of Maj zin heeft om met hem mee naar buiten te gaan? Niet de stad in, gewoon de Villagatan af, de Backgatan, misschien naar het groen van Skyttis. Of een stukje richting bejaardentehuis, of wil je liever naar de zuivelfabriek in Kroksta? – ja gewoon om de spieren te trainen, elke dag even. Maar om in mijn eentje te lopen, met dit gebibber – als jij erbij bent, Maj, voelt het vast beter.

Dan moet je je eerst scheren, uitgebreid in bad gaan, antwoordt ze zonder zijn smekende blik echt te ontmoeten. Terwijl hij een sigaret opsteekt – ja, zijn hand trilt – loopt Maj naar de badkamer, draait de warme kraan helemaal open, doet er haast geen koud bij. Niet om hem zich te laten branden – maar heet water houdt die... *spasmen* misschien in bedwang. *Weet je nog wat voor bad jullie namen in de ochtend na de bruiloftsnacht in het Stadshotel?* Jawel. Hoe akelig die hitte was, alsof Anita niet wilde dat ze bleef liggen. *Misschien werd zelfs het vruchtwater binnenin opgewarmd...* Enkele roerloze seconden, de blik gefixeerd op de stromende straal en dan de rug rechten, tanden poetsen, lippenstift, zwarte mascara op de wimpers, met een snelle beweging de wenkbrauwen aanzetten. Eau de cologne – zij had zich vanmorgen al gewassen voor de kinderen wakker werden.

Er is altijd iemand die vertelt. Die de macht over het woord neemt. Wat had jij gekozen, Maj, als jij de macht over het woord had genomen? Ik weet niet zeker of je dan met deze versimpelde versie van het verhaal gekomen was. *Hou je erbuiten met je opdringerige opmerkingen en vragen. Blijf op de achtergrond en wacht maar af hoe het verdergaat.* Want Maj heeft het hoe dan ook druk met het bestaan. Om van *het goede leven* te genieten, aangezien alles toch elk moment voorbij kan zijn. Atoombommen, Russen, nog een wereldoorlog. Ja, het is aan Maj en haar medezusters om als tegenwicht tegen de enorme dreiging, de kleinste cel van de samenleving en een veilige idylle te vormen. Met keukenmachines en stofzuigers. Korsetten en dunne nylonkousen. Vademecum-mondwater en boenwas.

Mensen hoeven niet van je te houden, Maj, maar ze moeten je wel de ruimte geven om te bestaan.

Een nieuwe ochtend. Kan Maj nog even, een minuutje blijven liggen? *Laat Tomas koffie zetten, de kinderen ontbijt geven, pap koken.* Of voel je bij het ontwaken het werkschema van de dag als een specht tussen je schouderbladen pikken...? De vuile was had ze gisteren al gesorteerd zodat ze vandaag vroeg in de wasruimte kan zijn, voor het slapengaan had ze de was in de week gelegd en daarna in de machine gestopt. *Uit bed jij.* Ze staat op, loopt naar het raam en trekt de gordijnen open. Het licht – fel. Tijd om op te staan, Tomas. Haar duster begint sleets te worden, ze trekt hem over haar nachtjapon aan zonder de gestoffeerde knopen door de gaten te halen – kwart voor zeven – haast zich door de woning en klopt bij Anita en Lasse op de deur voor ze de badkamer binnen gaat – Lasse roept onverwacht dat hij al wakker is. *De kamers van de kinderen opruimen.* Dat doet ze elke ochtend. Als ze naar school zijn. Ze wast snel haar gezicht – nu heeft ze koffie nodig. Maar eerst de wasmachines – kan ze in duster en nachtjapon naar beneden gaan of moet ze iets fatsoenlijkers aantrekken? Nee, ze knoopt de duster dicht en trekt gewone schoenen aan, sloft niet op pantoffels. De trappen af en dan zet ze de lakenwas aan hoewel het nog net geen zeven uur is. De Wikmans zijn toch al wel wakker. En buurvrouw Jenny in het huis ernaast is vast al druk in de weer met Gösta, de jongens die naar school moeten en het kleine meisje dat nog thuisblijft. Als ze weer op de etage is, kijkt ze of ook Anita wakker is, Tomas komt frisgeschoren uit de badkamer. Als Lasse de tandarts maar niet vergeet, vandaag. Ja, ze herinnert hem eraan als hij met een verfomfaaid slaaphoofd aan het ontbijt aanschuift. Tandarts Perman heeft hem doorverwezen naar Bergfors voor een gebitsregulatieconsult. Ze gaat met haar koffiekop aan tafel zitten, zegt dat ze hem na de lunchpauze op het schoolplein opwacht zodat ze samen naar Bergfors' praktijk kunnen gaan. Hoe laat heb je vandaag pauze? Lasse geeft geen antwoord, doopt zijn brood in de melk waardoor er gesmolten boter langs zijn kin druipt als hij de slappe boterham met zijn mond probeert te vangen. Hallo? Nu perst hij zijn lippen op elkaar – Maj reikt hem een servet aan om zijn mond af te vegen. Weet je niet wanneer jullie pauze hebben? Jawel, dat weet ik best, maar als u mij bij het schoolplein opwacht, wijzen ze me allemaal na! Maj moet onwillekeurig lachen. Wat zeg je nou? Waarom zouden je klasgenootjes je nawijzen als je naar de tandarts moet – wat is dat voor iets kinderachtigs. En voor ze nog iets heeft kunnen zeggen, is Lasse al opgestaan – u hebt zo'n enorme...

plank voor uw hoofd, mam! U vertrouwt me nooit – ik weet wanneer ik naar de tandarts moet. O ja – ja... ze zwijgt. Had ze hem strenger moeten berispen – hij mag toch niet ongestraft zeggen dat ze een plank voor haar hoofd heeft? Komend najaar wordt hij al twaalf, is het zo erg om je samen met je moeder in de stad te vertonen? Je moet in elk geval de meester vragen om de tijd in de gaten te houden! Nu geeft hij geen antwoord. Het klopt dat ze betwijfelt of hij er echt op eigen houtje heen zal gaan. Niet uit kwade wil... maar hoeveel afspraken heeft hij al niet vergeten en verprutst?

Het is zo naar om met onenigheid uit elkaar te gaan. Lasse zegt niet eens gedag, en Maj moet Anita fluisterend vragen of ze niet naar Lasses klas kan lopen om ervoor te zorgen dat hij op tijd naar de tandarts gaat. Ze antwoordt echter dat ze niet zomaar bij Duits weg kan gaan, dan moet ze nablijven. Zou dat echt zo zijn? Mag je niet voortijdig weggaan om een jonger broertje te helpen... Ze doet de voordeur achter hen dicht, draait het slot om.

Wat ben je lelijk. Zo voelt het als ze voor het badkamerkastje staat. Als ze scheerschuim en tandpastaspetters van de spiegel poetst, ziet ze zichzelf. Met de haarrollers op haar kruin, vaal – *haar gezicht*. Niet dat je op je vijfendertigste per definitie lelijk bent, maar het is nog niet warm genoeg geweest om buiten op het balkon een kleurtje te krijgen op wangen en neus en dit bleke... ze doet het kastje open, draait de lippenstift uit de huls en maakt haar lippen rood. En waarom neemt Tomas geen contact op met meester-schilder Svedin, hoewel Maj hem er alleen deze week al meermalen aan heeft herinnerd? Die flinke knapen van Svedin zouden meteen kunnen beginnen, naar de kust kunnen vertrekken om te krabben, te schuren en te schilderen in dit schitterende, droge voorjaarsweer. In de krant van vandaag staat een advertentie voor eersteklas lijnolieverf. Ze zit in de eethoek achter de opengeslagen krant, heeft de bedden opgemaakt en de ontbijtvaat gedaan, heeft zichzelf opgefrist en moet alleen nog de krulspelden uit haar haar halen. Op de ochtendsigaret in de asbak zit een felrode afdruk. De lakens uit de eerste machine hangen al in de droogkast – dankzij de grote ventilatoren is de schone was vrij snel droog genoeg om gemengeld te worden. Even de krant doorbladeren moet toch kunnen voor ze zich over het beddegoed ontfermt. Een en ander heeft ze wel meegekregen over het schilders-abc. Het schilderwerk – vooral met die vettere lijnolieverf – kan het beste gedaan worden als het smeltwater

helemaal weg is, als de vorst uit de grond is en het overdag flink boven nul komt. Vóór de zware vochtige hoogzomerwarmte, en vóór het in de lucht wemelt van de pollen die in de verf blijven plakken. Tomas heeft geen tijd om zelf te schilderen, *zoals mijn vader en mijn broers hadden gedaan*. Nu werkt Tomas meer dan Maj hem ooit heeft zien doen, vooral sinds Karl-Magnus zich een paar weken geleden in Örnsköldsvik als directeur heeft geïnstalleerd. Tomas gaat even na zevenen van huis, en blijft meerdere avonden per week tot acht, negen uur op kantoor, maar dan belt hij wel om te zeggen dat ze met het eten niet op hem hoeft te wachten. Dat is aardig – dat hij belt. Tomas' lievelingszus Titti heeft het maar zwaar met Georg die meestal vergeet van zich te laten horen, het is zelfs weleens gebeurd dat ze thuis met gasten zat te wachten en dat Georg gewoon niet verscheen – *wat een geluk dat je niet met hem bent getrouwd*. Het zou toch zo leuk zijn als het huis er van de zomer mooi bij stond! Als Anita belijdenis doet, en misschien moeten ze toch nog iets organiseren om Tomas' vijftigste verjaardag met de familie te vieren.

Ja, even bemerkt Maj een zekere spanning en zittend aan de eettafel begint ze de krulspelden ongeduldig los te maken. *Ga je nu haar in het eten laten vallen?* Er staat alleen maar een kop koffie voor haar maar ze zal het tafelblad straks toch grondig afnemen. Kon hij de reparaties maar aan haar toevertrouwen. In zekere zin is zij daar geschikter voor dan hij. Op kleinere schaal maakt ze immers al ramingen – van de huishoudkosten. En kleinere reparaties en schilderwerk, daar ontkomt je niet aan als huiseigenaar. Zij is toch ook eigenaar van het huis? Als echtgenote? Tomas vindt het nu echter niet het juiste moment voor grote uitgaven – het was immers niet gratis om alle broers en zussen uit te kopen, bracht hij in herinnering toen ze de kwestie aansneed. Hebben we die kosten binnenkort niet afgelost, vroeg Maj toen, en Tomas schudde alleen maar zijn hoofd. Maar soms moet je durven investeren! Misschien is het uit onrust... rusteloosheid dat ze de krant dichtslaat, gladstrijkt, en hem meteen in het krantenrekje bij Tomas' leunstoel opbergt. *Nooit laten liggen!* Een doekje pakken en kruimels en haren opvegen. Krulspelden en haarspelden verzamelen. Het onderhoud van het buitenhuis kun je toch ook als *een investering* zien, en niet alleen als een dure uitgave. Titti en Georg zijn voortdurend aan het opknappen. En nu bestaat de kans dat de beste schilders al bezet zijn, het is de vraag of ze sowieso niet al veel te laat zijn.

Ze kan natuurlijk na de lunch naar de praktijk van tandarts Bergfors wandelen en zeggen dat ze toevallig in de buurt was, ook vandaag moeten